

**УНИВЕРЗИТЕТ У НОВОМ САДУ
ПРИРОДНО-МАТЕМАТИЧКИ ФАКУЛТЕТ**

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

<p>I ПОДАЦИ О КОМИСИЈИ</p> <p>1. <i>Датум и орган који је именовео комисију:</i></p> <p>Дана 28. маја 2015. године, Наставно-научно веће Природно-математичког факултета, Универзитета у Новом Саду, именовало је Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације под насловом „Компаративни ефекти музичких фестивала на локалне заједнице и туризам - EXIT versus SZIGET”.</p> <p>2. <i>Састав комисије са назнаком имена и презимена сваког члана, звања, назива уже научне области за коју је изабран у звање, датума избора у звање и назив факултета, установе у којој је члан комисије запослен:</i></p> <ol style="list-style-type: none">
1. Др Татјана Пивац, ванредни професор, ужа научна област: Туризам, 29.10.2014. године, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, <i>председник</i>
2. Др Вања Драгићевић, доцент, ужа научна област: Туризам, 13.06.2011. године, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, <i>ментор</i>
3. Др Ивана Блешић, доцент, ужа научна област: Туризам (Хотелијерство), 23.12.2010. године, Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, <i>члан</i>
4. Др Игор Стаменковић, доцент, ужа научна област: Туризам, 15.02.2015., Департман за географију, туризам и хотелијерство, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду, <i>члан</i>
5. Проф. др Добрица Јовичић, редовни професор, ужа научна област: Туризмологија, 13.05.2013., Географски факултет, Београд, редовни професор, <i>члан</i>
<p>II ПОДАЦИ О КАНДИДАТУ</p> <ol style="list-style-type: none">
1. <i>Име, име једног родитеља, презиме:</i> Александра (Петар) Продановић Стаменовић
2. <i>Датум рођења, општина, држава:</i> 07.04.1983. године, Пакрац, Република Хрватска
3. <i>Назив факултета, назив студијског програма дипломских академских студија – мастер и стечени стручни назив:</i>
4. <i>Година уписа на докторске студије и назив студијског програма докторских студија:</i> 2007. године, Доктор наука, геонауке (модул: туризам)
5. <i>Назив факултета, назив магистарске тезе, научна област и датум одбране:</i>
6. <i>Научна област из које је стечено академско звање магистра наука:</i>
<p>III НАСЛОВ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:</p> <p>„Компаративни ефекти музичких фестивала на локалне заједнице и туризам - EXIT versus SZIGET”</p>

IV ПРЕГЛЕД ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Навести кратак садржај са назнаком броја страна, поглавља, слика, шема, графикана и сл.

Дисертација је написана на 242 стране, са укупно 33 табеле, 4 графикана и 11 прилога. Дисертација је написана на српском језику, ћириличним писмом. Садржи све потребне делове истраживачког рада, који су подељени на 13 поглавља:

1. УВОД (5-10 стр.) садржи предмет, циљ, задатке и хипотезе рада и методе истраживања.
2. ДОГАЂАЈИ И ТУРИЗАМ (11-23 стр.) - дефинисани су значење и класификација појмова „догађај” и „фестивал“. Истакнуте су везе између догађаја, посебно фестивала, и туризма. Прегледом постојеће литературе описани су догађаји и фестивали кроз историју, карактеристике савремених догађаја и музичких фестивала, образложена је класификација догађаја, дат је преглед најпосећенијих музичких фестивала на свету и наведени су мотиви који покрећу туристе на посету музичких фестивала.
3. ЛОКАЛНА ЗАЈЕДНИЦА И ТУРИЗАМ (24-26 стр.) – у овом поглављу је дефинисано значење појма „локална заједница“, као и услови који карактеришу заједницу. Описани су ставови локалне заједнице према туризму, на основу чега је дата категоризација локалног становништва и наведени су мотиви локалне заједнице за организовање фестивала.
4. МЕНАЏМЕНТ ДОГАЂАЈА (27-32 стр.) – у овом поглављу објашњене су функције савременог менаџмента догађаја. Назначено је шта је потребно како би се успешно организовао догађај. Дефинисани су и појашњени стејкхолдери догађаја, међу којима је и локална заједница. Објашњена је организациона структура догађаја, и описани су значај, врсте, фазе и методе контроле догађаја.
5. МАРКЕТИНГ ДОГАЂАЈА - МУЗИЧКИХ ФЕСТИВАЛА (33-40 стр.) – у петом поглављу наведена је дефиниција маркетинга догађаја, најзначајније активности и циљеви маркетинга музичких фестивала, и детаљно су разрађени инструменти маркетинг микса музичких фестивала: производ, цена, место и промоција.
6. ЕФЕКТИ МУЗИЧКИХ ФЕСТИВАЛА И ТУРИЗМА (41-60 стр.) – детаљно су описани позитивни и негативни ефекти туризма и музичких фестивала: економски, социо-културни, просторни (ефекти по окружење) и политички ефекти. Дат је преглед литературе са досадашњим истраживањима ефеката музичких фестивала и других типова догађаја на локалну заједницу.
7. ФЕСТИВАЛИ И ТУРИЗАМ У НОВОМ САДУ (61-76 стр.) – у овом поглављу дат је кратак приказ најзначајнијих фестивала и других манифестација које се одржавају у Новом Саду. Детаљно је описан ЕХИТ фестивал, са освртом на историју фестивала, посећеност, место одржавања и пратеће садржаје фестивала. Приказана су досадашња истраживања вршена на тему ЕХИТ фестивала и ефекти ЕХИТ фестивала на туризам и привреду Новог Сада. Посебно је обрађен промет туриста у Новом Саду, одакле се види јасан утицај ЕХИТ фестивала на туризам и привреду Новог Сада.
8. ФЕСТИВАЛИ И ТУРИЗАМ У БУДИМПЕШТИ (77-84 стр.) – у овом поглављу дат је кратак приказ најзначајнијих фестивала и других манифестација које се одржавају у Будимпешти. Анализиран је промет туриста у Будимпешти у протеклих 13 година и износ прихода од боравишне таксе. Детаљно је описан SZIGET фестивал, са бројем посета од оснивања до 2014. године и приказана су досадашња истраживања о SZIGET фестивалу.
9. МЕТОДОЛОГИЈА ИСТРАЖИВАЊА (85-93 стр.) - у овом делу рада су приказани и анализирани методолошки приступи који су коришћени за потребе израде дисертације. У првом делу поглавља дато је образложење изабраног модела, односно скале за мерење ефеката музичких фестивала на локалне заједнице (енг. *Festival Social Impact Analysis Scale - FSIAS*), кроз примере досадашње употребе скале у различитим студијама случаја. Препоручено је да се скала тестира у различитим локалним заједницама и на примеру догађаја различитих типова. Појашњен је развој модификоване скале и упитника коришћеног у истраживању ефеката музичких фестивала ЕХИТ и SZIGET на локалне заједнице Новог Сада и Будимпеште. Објашњена је и анализа перформанси и важности (*IPA - Importance Performance Analysis*), која је примењена како би се извршила компарација ефеката музичких фестивала ЕХИТ и SZIGET, а потом је описан начин одређивања узорка и процедура прикупљања података.
10. РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА И ДИСКУСИЈА (94-143 стр.) - У овом поглављу дисертације приказани су резултати добијени помоћу инструмената и анализа образложених у претходном поглављу рада. Сви добијени резултати пропраћени су дискусијом. У првом делу поглавља анализирани су социо-демографске карактеристике испитаника и њихова посета фестивалима, затим резултати тестирања модификоване FSIAS скале применом експлораторне факторске анализе, резултати дескриптивне статистичке анализе, т-теста за независне узорке и једнофакторске анализе варијансе. У другом делу применом анализе важности и перформанси и т-теста за зависне узорке извршена је компарација ефеката музичких фестивала ЕХИТ и SZIGET на локалне заједнице.
11. ЗАКЉУЧАК (144-147 стр.) - у последњем поглављу дисертације приказани су научни и практични допринос теоријског и теренског истраживања током израде ове дисертације. Изложене

су идеје и предлози за будућа истраживања и практични савети који имају за циљ да сугеришу и мотивишу покретање промена које могу довести до побољшања ефеката музичких фестивала и квалитета живота локалног становништва у подручјима у којима се одржавају фестивали.

12. ЛИТЕРАТУРА И ИЗВОРИ ПОДАТАКА (148-160 стр.) садржи 44 домаћих, 185 иностраних библиографских јединица и 42 извора података у виду линкова Веб сајтова.

13. ПРИЛОЗИ (163-242 стр.) обухватају следећи материјал: упитник за мерење ефеката музичког фестивала EXIT на локалну заједницу Новог Сада, упитник за мерење ефеката музичког фестивала SZIGET на локалну заједницу Будимпеште на мађарском језику, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према дужини становања испитаника у Будимпешти, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према годинама старости испитаника из Будимпеште, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према годинама старости испитаника из Будимпеште, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према образовању испитаника из Будимпеште, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према дужини становања испитаника у Новом Саду, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према годинама старости испитаника из Новог Сада, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према запослењу испитаника из Новог Сада, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према годинама старости испитаника из Новог Сада, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према образовању испитаника из Новог Сада, пост-хок Scheffe тест за оцену ставова према образовању испитаника из Новог Сада, пост-хок Scheffe тест за оцену фактора Ф2 према образовању испитаника из Новог Сада.

V ВРЕДНОВАЊЕ ПОЈЕДИНИХ ДЕЛОВА ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

Увод је написан тако да јасно указује на значај, актуелност и важност изучавање проблематике. Представљене су главна хипотеза и четири афирмативне хипотезе (са више потхипотеза), као и предмет, задаци, циљ, методе за прикупљање и обраду података. **Комисија је позитивно оценила уводни део дисертације.**

Теоријски оквир рада садржи више поглавља у којима су изнесени савремени и корисни налази из домаћих и иностраних литературних извора о ефектима музичких фестивала на локално становништво и туризам дестинације у којој се одржавају.

У првом делу је извршен теоријски приступ и дефинисани су значење и класификација појмова „догађај” и „фестивал“. Истакнуте су везе између догађаја, фестивала и туризма кроз историју до данашњих дана. Објашњене су карактеристике савремених догађаја и музичких фестивала, и образложена је класификација догађаја. Прегледом најпосећенијих музичких фестивала на свету утврђено је место EXIT и SZIGET фестивала.

У другом делу дефинисана је локална заједница, категорисани су локални становници на основу њихових ставова о туризму и наведени су разлози локалне заједнице за организовање фестивала.

У трећем делу кандидаткиња је описала најзначајније активности савременог менаџмента и маркетинга музичких фестивала, наведени су најважнији циљеви маркетинга фестивала и детаљно разрађени инструменти маркетинг микса музичких фестивала, са освртом на активности музичких фестивала EXIT и SZIGET.

Кандидаткиња је образложила ефекте музичких фестивала на локалну заједницу и туризам. Наведени су позитивни и негативни ефекти музичких фестивала, који се могу поделити у четири основне категорије: социо-културни, просторни (ефекти по окружење), политички и ефекти на туризам и економију.

У следећем делу рада кандидаткиња је приказала најзначајније фестивале који се одржавају у Новом Саду и Будимпешти и место EXIT и SZIGET фестивала у овим градовима, са детаљним описом фестивала. Приказана су досадашња истраживања вршена о овим фестивалима, при чему је истакнуто да до сада нису рађена истраживања о ефектима ових фестивала на локалне заједнице, те ни њихова компарација, већ напротив у фокусу истраживача су махом ставови и карактеристике посетилаца EXIT и SZIGET фестивала, са акценом на стране посетиоце.

Комисија је позитивно оценила теоријски део дисертације.

Методологија рада је представљена у деветом поглављу. У овом сегменту рада су детаљно приказани и анализирани методолошки приступи који су коришћени за потребе израде дисертације.

У првом делу поглавља дато је образложење за изабрану скалу за мерење ефеката музичких фестивала на локалне заједнице. Појашњен је развој модификоване скале и упитника коришћеног у истраживању ефеката музичких фестивала EXIT и SZIGET на локалне заједнице Новог Сада и Будимпеште. Објашњена је и анализа перформанси и важности (*IPA - Importance Performance Analysis*), која је примењена како би се извршила компарација ефеката музичких фестивала EXIT и SZIGET. У другом делу представљен је начин одређивања узорка и процедура прикупљања података за потребе истраживања ефеката музичких фестивала на локалне заједнице.

Комисија је позитивно оценила методолошки део дисертације.

Резултати рада и дискусија су објашњени у оквиру десетог поглавља дисертације.

У првом делу поглавља анализирани су социо-демографске карактеристике испитаника и њихова посета фестивалима, затим резултати тестирања модификоване FSIAS скале применом експлораторне факторске анализе, резултати дескриптивне статистичке анализе, т-теста за независне узорке и једнофакторске анализе варијансе.

Експлораторном факторском анализом утврђено је да се зависне варијабле (укупно 31) групишу у два фактора, која укупно објашњавају 46,35% варијансе. Фактори су именовани на следећи начин: Ф1- позитивни ефекти или друштвене користи и Ф2 - негативни ефекти или друштвени трошкови.

Анализи главних компонената подвргнута је 31 зависна варијабла, којом су испитивани ставови становника Новог Сада и Будимпеште о ефектима EXIT и SZIGET фестивала. За развој и вредновање скала обично се употребљава управо та врста факторске анализе (Pallant, 2011). Вредност Кајзер-Мејер-Оклиновог показатеља била је 0,927 што премашује препоручену вредност од 0,60 (Kaiser, 1974). Такође и Бартлетов тест сферичности је достигао потребну статистичку значајност ($p=0,000$), што потврђује оправданост примене експлораторне факторске анализе (Bartlett, 1954). Поред тога прегледом матрица корелација између ставки, утврђен је значајан број корелационих веза са вредностима изнад 0,3, што препоручују Tabachnick и Fidell (2007), те је закључено да су подаци прикладни за експлоративну факторску анализу. Анализа главних компоненти открила је присуство пет фактора са карактеристичним вредностима изнад 1, који заједно објашњавају 58,61% укупне варијансе (32,35%, 14%, 4,52%, 4,25% и 3,49%). Прегледом дијаграма превоја утврђено је постојање јасне тачке лома иза друге компоненте. На основу Кателовог критеријума (1966) одлучено је да се за даље истраживање задрже два фактора. То двофакторско решење објашњава укупно 46,35% варијансе, при чему је допринос првог фактора 32,35%, а другог фактора 14%. Такође, свих 31 зависних варијабли има велике факторске тежине изнад 0,5 за прва два фактора, а врло мало питања уопште има факторске тежине за факторе 3, 4 и 5, што указује да је решење са само два фактора примереније. Да би се лакше протумачила два фактора, спроведена је Облимин ротација. Ротирано решење је открило постојање чисте факторске структуре, при чему оба фактора имају високе факторске тежине (изнад 0,5) и све променљиве дају знатне тежине само по једном од фактора. Ставке о позитивним ефектима музичких фестивала на локалну заједницу дају велике тежине фактору 1, те је стога овај фактор назван позитивни ефекти - друштвене користи (енг. *social benefits*), док питања о негативним ефектима дају велике тежине фактору 2, због чега је овај фактор именован као негативни ефекти - друштвени трошкови (енг. *social costs*). Delamere (2001) је, такође, утврдио основну двофакторску структуру FSIAS скале. Поузданост мерног инструмента испитана је применом Кронбаховог алфа (α) коефицијента. Овај мерни инструмент је међу најчешће употребљаваним показатељима унутрашње сагласности скале, тј. степена сродности ставки од којих се скала састоји (Pallant, 2011). У идеалном случају Кронбахов алфа коефицијент треба да буде већи од 0,7 (DeVellis, 2003). У овој студији Кронбахов алфа коефицијент за предложено двофакторско решење износи: $\alpha=0,937$ за фактор позитивни ефекти (Ф1), а за фактор негативни ефекти (Ф2) $\alpha=0,863$, што сугерише адекватну интерну конзистентност издвојених фактора. Кронбахов алфа коефицијент за целу скалу од 31 питања износи 0,874. Фактор позитивни ефекти - друштвене користи обухвата 22 варијабле и овим фактором објашњено је 32,35% укупне варијансе са карактеристичном вредношћу од 10,027. Фактором два (Ф2) обухваћено је девет негативних ефеката фестивала, и овај фактор објашњава 14% укупне варијансе, а карактеристична вредност износи 4,342. На скали оцена од 1 (најнижа вредност) до 5 (највиша вредност), вредности аритметичке средине (M), односно просечне оцене појединачних ставова о ефектима музичких фестивала се крећу у распону од 2,59 до 4,73 за EXIT фестивал и од 2,25 до 4,44 за SZIGET фестивал. На основу просечних оцена фактора (за EXIT фестивал Ф1=3,67 и Ф2=3,26, и за SZIGET фестивал Ф1=3,35 и Ф2=3,00) може се закључити да испитаници из Новог Сада и Будимпеште више перципирају позитивне ефекте фестивала на локалну заједницу у односу на негативне, при чему испитаници из Новог Сада оба фактора, односно групе ефеката оцењују вишим просечним оценама у односу на испитанике из Будимпеште.

Анализом резултата добијених применом т-теста за независне и зависне узорке и применом једнофакторске анализе варијансе потврђене су, делимично потврђене или оповргнуте хипотезе и потхипотезе докторске дисертације које су детаљније приказане у оквиру 10. поглавља овог извештаја.

У другом делу применом анализе важности и перформанси извршена је компарација ефеката музичких фестивала EXIT и SZIGET на локалне заједнице. За потребе ове анализе испитаници су износили своје ставове кроз 31 питање о ефектима музичких фестивала са две петостепене мерне скале. Једном скалом испитаници су оцењивали ефекте музичких фестивала уопштено према њиховој важности са оценама од 1 - потпуно неважно до 5 - веома важно. Са другом скалом испитаници из Новог Сада су оцењивали ефекте музичког фестивала EXIT на локалну заједницу, док су испитаници из Будимпеште оцењивали ефекте SZIGET фестивала, са оценама од 1 - уопште се не слажем до 5 - у потпуности се слажем. Сви ефекти музичких фестивала су подељени у две категорије: позитивни ефекти, означени са П1-П22, и негативни ефекти означени са Н1-Н9. Вредности су потом позициониране у дводимензионалну „акциону матрицу“. На вертикалној оси (y) унете су средње вредности важности оцењиваних компоненти, односно ефеката фестивала, а на хоризонталној (x) средње вредности перформанси оцењиваних компоненти. Укупне средње вредности свих компоненти важности (3,95 за SZIGET и 4,23 за EXIT) и перформанси (3,25 за

SZIGET и 3,55 за EXIT) коришћене су за одређивање тачке пресека у поменутом координатном систему чиме се добијају четири квадранта. Свака компонента је потом анализирана сходно позицији у матрици и менаџерским стратешким смерницама које се препоручују за дато матрично поље. Компоненте у пољу М (1,1) су процењене да имају велику важност за испитанике, али ниво перформанси није на задовољавајућем нивоу. Компоненте у пољу М (1,2) су оцењене као веома важне за испитанике, а истовремено имају и високе оцене перципираних перформанси. Компоненте у пољу М (2,1) се сматрају мање важним за испитанике и степен задовољства перформансама компоненти је испод просека. Компоненте у пољу М (2,2) имају мали значај за испитанике, али је степен слагања са перципираним перформансама компоненти изнад просека. Овом анализом издвојени су приоритетни ефекти оба музичка фестивала од високе важности за локалне заједнице Новог Сада и Будимпеште. На основу добијених резултата дати су конкретни предлози менаџменту фестивала, локалним властима и осталим стејхолдерима укљученим у организовање и реализацију музичких фестивала, како би унапредили перформансе фестивала које су важне локалном становништву, те како би увидели на које перформансе не треба трошити додатна средства из перспективе локалног становништва. На основу резултата анализе важности и перформанси и т-теста зависних узорака закључено је да се ставови локалног становништва Новог Сада и Будимпеште о важности одређених ефеката и перформанса музичких фестивала EXIT и SZIGET у већини испитиваних ставова статистички значајно разликују, при чему испитаници из Новог Сада вишим просечним оценама оцењују позитивне ефекте фестивала и за важност и за перформансе.

Комисија је позитивно оценила резултате и дискусију резултата у дисертацији.

Закључак представља последњу целину дисертације, где је кандидаткиња изнела основне резултате рада и успешно одговорила на постављени задатак. Главна хипотеза рада је прихваћена, а у исто време су прихваћене, делимично прихваћене или оповргнуте потхипотезе и тиме су реализовани постављени циљеви задати у раду.

Комисија је позитивно оценила закључак дисертације.

Литература и извори података

Литература садржи литературне наводе који су критички одабрани, релевантни и врло актуелни.

Комисија је позитивно оценила наводе литературе и изворе података.

VI СПИСАК НАУЧНИХ И СТРУЧНИХ РАДОВА КОЈИ СУ ОБЈАВЉЕНИ ИЛИ ПРИХВАЋЕНИ ЗА ОБЈАВЉИВАЊЕ НА ОСНОВУ РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА У ОКВИРУ РАДА НА ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

Александра Продановић Стаменовић има у својој досадашњој научној продукцији 21 објављен рад и то један рад категорије М23, четрнаест радова категорије М33, један рад категорије М51, два рада категорије М52, два рада категорије М53, један рад категорије М63.

Радови који су објављени на основу резултата истраживања у оквиру рада на дисертацији су:

1. Dragičević, V., Bole, D., Bučić, A., **Prodanović A.** (2015): European Capital of Culture: Residents Perception of Social Benefits and Costs-Maribor 2012 Case Study, Acta geographica Slovenica, 51(2), DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/AGS.747> (M23).
2. **Prodanović, A.**, Kalinić, M. (2012): Sports and recreational tourism manifestations in Vojvodina (Serbia), Management of Tourism and Entertainment – MTE 2012, Ohrid, Macedonia, Perun – Sprint Ltd. Sofia, Bulgaria. Issn 1314-4618 (45-64) (M33)
3. **Prodanović, A.**, Ristić Z., Štetić S, (2012): Hunting trophies exhibitions impact on the development of tourist destinations, Geographica Timisiensis, vol 21, nr. 1, (91-101). (M51)
4. **Prodanović, A.**, Egić, S., (2011): Advantages and disadvantages of organizing tourist manifestations in less developed areas, Collection of works of the Congress: The influence of tourism on economic development, Скопље, Македонија. (18-24). (M33)

На основу правилника докторских студија Универзитета у Новом Саду, комисија констатује да кандидат испуњава услове за одбрану докторске дисертације.

VII ЗАКЉУЧЦИ ОДНОСНО РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

Реализујући постављене циљеве и задатке истраживања, уз примену утврђене научне методологије и коришћењем домаће и иностране научне литературе, кандидаткиња је дошла до закључка да се општа хипотеза докторске дисертације *Музички фестивали унапређују друштвену кохезију и доприносе развоју туризма и промоцији дестинације* прихвата.

Из опште хипотезе извучено је неколико афирмативних хипотеза које укључују и потхипотезе. Кандидаткиња је закључила да се ставови локалног становништва о ефектима музичких фестивала на локалне заједнице и туризам статистички значајно не разликују у односу на њихове социо-демографске карактеристике, чиме се прва хипотеза (X1) одбацује. Ова хипотеза се састоји од пет потхипотеза о којима су изнети следећи конкретни закључци. Ставови испитаника из Новог Сада о позитивним и негативним ефектима EXIT фестивала на локалну заједницу и туризам се статистички значајно не разликују у односу на њихов пол, односно испитаници женског и мушког пола деле исто мишљење о ефектима фестивала. У случају SZIGET фестивала, постоји статистички значајна разлика у мишљењу испитаника женског и мушког пола из Будимпеште о негативним

ефектима фестивала, при чему жене више перципирају ове ефекте у односу на мушкарце. Статистички значајна разлика у ставовима локалног становништва о ефектима музичких фестивала у односу на старосно доба испитаника није потврђена на нивоу значајности $p < 0,05$; $F \geq 2,99$, иако су слична истраживања на другим фестивалима и дестинацијама доказала супротно, односно да године старости утичу на ставове испитаника о позитивним и негативним ефектима фестивала на локалну заједницу (Magnússon, 2010, Lee et. al, 2013). Потхипотеза Х1в је оповргнута с обзиром да се ставови локалног становништва о ефектима музичких фестивала статистички значајно не разликују у односу на степен образовања испитаника. Такође, у ранијим истраживањима (Woosnam, van Winkle и An, 2013; Harrill, 2004; Tosun, 2002) није уочена статистички значајна разлика у мишљењу локалне заједнице о позитивним и негативним ефектима догађаја између група испитаника различитог нивоа образовања, те да подршка развоју туризма не зависи од нивоа образовања. Ставови локалног становништва о ефектима музичких фестивала се статистички значајно не разликују у односу на радни статус испитаника, те се потхипотеза Х1г одбацује. Испитаници који су запослени у приватном, државном или невладиној сектору и незапослени испитаници из Новог Сада и Будимпеште деле исто мишљење како о позитивним, тако и о негативним ефектима ЕХИТ и SZIGET фестивала, при чему све категорије испитаника више просечне оцене дају фактору 1 - позитивни ефекти у односу на фактор 2 - негативни ефекти фестивала. Статистички значајна разлика у ставовима локалног становништва о ефектима музичких фестивала није потврђена ни у односу на дужину пребивалишта у посматраној локалној средини (Нови Сад или Будимпешта). Ипак, уочено је да испитаници који бораве у Новом Саду дуже од 20 година више перципирају позитивне ефекте ЕХИТ фестивала и показују најмањи степен слагања са негативним ефектима фестивала у односу на остале групе испитаника који краће бораве у Новом Саду.

Хипотеза Х2: Ставови локалног становништва о позитивним и негативним ефектима музичких фестивала се статистички значајно разликују у односу на то да ли су посетили фестивал или не се делимично прихвата, јер у случају фактора позитивни ефекти које SZIGET фестивал остварује на локалну заједницу Будимпеште не постоји статистички значајна разлика у мишљењу испитаника који су посетили и који нису посетили фестивал. Испитаници из Новог Сада који су посетили ЕХИТ фестивал различито перципирају ефекте фестивала у односу на испитанике који никада нису посетили фестивал, при чему они који су посетили фестивал дају више оцене позитивним ефектима, а ниже негативним ефектима фестивала, у односу на испитанике који никада нису посетили фестивал. Изнети резултати потврђују ранија истраживања (Shanka and Taylor, 2004; Magnússon, 2010; Woosnam, van Winkle, and An, 2013), где је утврђено да посета фестивалу утиче на перцепцију свих ефеката фестивала код испитаника, те да испитаници који су посетили фестивал више перципирају позитивне ефекте фестивала.

Ставови локалног становништва о ефектима музичких фестивала се статистички значајно разликују у односу на место боравка, Нови Сад или Будимпешта, те се хипотеза Х3 прихвата. Испитаници из Новог Сада су дали више оцене и позитивним и негативним ефектима фестивала на локалну заједницу и туризам у односу на испитанике из Будимпеште, што је било и очекивано с обзиром да је Нови Сад слабије развијена туристичка дестинација у односу на Будимпешту, која је према подацима Светске туристичке организације у првих десет градских туристичких дестинација света по броју остварених долазака туриста. Ово упућује на закључак да што је туризам слабије развијен на дестинацији, то се више осећају и позитивни и негативни ефекти фестивала на локалну заједницу и туризам.

Хипотеза (Х4) Ставови локалног становништва о важности одређених ефеката и перформанса конкретних музичких фестивала се статистички значајно разликују се делимично прихвата. Код већине ставова (од 31 укупно) постоји статистички значајна разлика између перформанси и важности, али код два става није утврђена статистички значајна разлика у мишљењу испитаника из Новог Сада и такође, код четири става у мишљењу испитаника из Будимпеште не постоји статистички значајна разлика. Анализом перформанси и важности издвојени су приоритетни ефекти оба музичка фестивала од високе важности за локалне заједнице Новог Сада и Будимпеште, и дате су смернице менаџменту фестивала и локалним властима како да ефекте фестивала ускладе са потребама и ставовима локалне заједнице, што доприноси одрживости фестивала, али и развоју туризма. Испитаници из Новог Сада и Будимпеште више перципирају позитивне ефекте фестивала на локалну заједницу, а највишу просечну оцену, и становници Новог Сада и становници Будимпеште су дали ставу „Услед одржавања фестивала град се промовише ван граница државе“, а високим просечним оценама су изразили и своје слагање са ставом „Услед одржавања фестивала побољшан је имиџ града“, што потврђује да фестивали доприносе развоју туризма, промоцији и имиџу дестинације.

VIII ОЦЕНА НАЧИНА ПРИКАЗА И ТУМАЧЕЊА РЕЗУЛТАТА ИСТРАЖИВАЊА

Кандидаткиња је јасно и систематично уз помоћ текста, табела и графикана приказала резултате истраживања и целокупног рада на дисертацији. Добијени резултати су јасно тумачени и прегледно приказани, уз одговарајућа образложења у тексту. На основу њих изведени су закључци који дају

одговоре на постављене хипотезе, циљеве и задатке истраживања. Резултати рада су прецизно тумачени, научно оправдани и подржани бројним наводима литературе и изворима података. Предузете истраживачке активности, коришћене статистичке методе, анализа и интерпретација резултата, представљају одговарајућу научни инструментаријум помоћу кога су приказане карактеристике музичких фестивала и њихови ефекти на локалне заједнице и туризам. Подаци прикупљени током истраживања су статистички обрађени помоћу адекватних статистичких анализа. Наведена литература је савремена, обимна и релевантна за посматрану тему истраживања.

На основу начина приказивања и тумачења података, може се констатовати да рад садржи оригиналне научне резултате који задовољавају захтеве нивоа докторске дисертације. Комисија је позитивно оценила начин приказа и тумачења резултата истраживања.

IX КОНАЧНА ОЦЕНА ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ:

1. Да ли је дисертација написана у складу са образложењем наведеним у пријави теме?
Комисија сматра да је дисертација кандидаткиње Александре Продановић Стаменовић, написана у складу са образложењима написаним у пријави теме.

2. Да ли дисертација садржи све битне елементе?
Дисертација садржи све битне елементе научног рада. Рађена је у складу са савременим истраживањима из области музичких фестивала и њихових ефеката на локално становништво и туризам дестинације и као таква представља оригиналан научни допринос у области изучавања ефеката музичких фестивала на локалну заједницу и туризам дестинације у којој се одржавају.

3. По чему је дисертација оригиналан допринос науци?
Добијени резултати представљају добру научну подлогу свим организаторима музичких фестивала, државним надлежним институцијама, невладиним и туристичким организацијама на локалном, регионалном и на националном нивоу, за доношење оперативних планова и дефинисање развојних стратегија који могу унапредити позитивне ефекте и спречити или умањити негативне ефекте музичких фестивала на локалну заједницу и туризам дестинације у којој се одржавају. У случају EXIT и SZIGET фестивала, ово истраживање може помоћи организаторима фестивала, локалним властима и другим стејкхолдерима да идентификују приоритетне ефекте музичких фестивала од високе важности за локалне заједнице, односно подручја на којима добро раде свој посао и где могу наставити на досадашњи начин, као и где треба да унапреде свој рад у циљу постизања што бољих перформанси фестивала и већег задовољства локалног становништва. Организатори фестивала и локална заједница имају интерес да минимизирају негативне и максимизирају позитивне ефекте фестивала.

Кандидаткиња је користила методологију тестирану и прихваћену у међународној научној литератури, чиме је омогућено поређење добијених резултата са истим или сличним истраживањима у другим државама. Научни допринос истраживања докторске дисертације огледа се у томе што је прегледом литературе установљено да нису рађена истраживања о ефектима EXIT и SZIGET фестивала на локалне заједнице, иако се ови фестивали налазе међу двадесет светских најпосећенијих фестивала и имају одлике мега догађаја, а локална заједница је један од кључних стејкхолдера у планирању, организовању и реализацији музичких фестивала. У фокусу досадашњих истраживања о овим фестивалима налазе се посетиоци фестивала, и то примарно страни посетиоци. Такође, прегледом литературе установљено је да се анализе ефеката догађаја на локалну заједницу углавном раде на примеру једног конкретног догађаја, те да готово да нема компарације резултата истраживања са два или више догађаја, који се одржавају у различитим дестинацијама, а слични су по тематици и броју посетилаца. Оваква истраживања су неопходна, нарочито када се догађаји, попут EXIT и SZIGET музичких фестивала доживљавају као међусобна конкуренција. Стога, докторска дисертација даје нова сазнања о тематици музичких фестивала и мерењу њихових ефеката на локалне заједнице.

Потврда валидности и поузданости модификоване скале за потребе истраживања ефеката EXIT и SZIGET музичких фестивала на локалне заједнице представља значајан допринос науци у области музичких фестивала и менаџмента догађаја уопште. Модификована скала може касније да се примењује и на друге локалне заједнице и друге фестивале у Војводини и целој Србији, те се на тај начин могу извући општи закључци о организацији и одржавању фестивала и њиховом утицају на локалне заједнице. Имајући у виду да се у нашим републичким и покрајинским стратешким документима, туризам догађаја наводи као један од приоритетних туристичких производа са великим потенцијалом, оваква истраживања су и неопходна, јер је локална заједница један од кључних стејкхолдера у организацији фестивала и догађаја уопште.

4. Недостаци дисертације и њихов утицај на резултат истраживања:
Увидом у докторску дисертацију и детаљним прегледом свих резултата, нису уочени недостаци који су утицали на резултате истраживања и закључке рада.

X ПРЕДЛОГ:

На основу укупне оцене дисертације, комисија предлаже:

На основу укупног сагледавања и вредновања докторске дисертације у целини, као и њених појединачних делова, комисија позитивно оцењује дисертацију под насловом „Компаративни ефекти музичких фестивала на локалне заједнице и туризам - EXIT versus SZIGET”, кандидаткиње Александре Продановић Стаменовић и предлаже Наставно-научном већу Природно-математичког факултета, Универзитета у Новом Саду, да прихвати позитивну оцену и одобри кандидату да докторску дисертацију под овим насловом јавно брани.

ПОТПИСИ ЧЛАНОВА КОМИСИЈЕ:

_____
Председник:
Др Татјана Пивац, ванредни професор
Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду

_____
Ментор:
Др Вања Драгићевић, доцент
Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет

_____
Члан:
Др Ивана Блеших, доцент
Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет

_____
Члан:
Др Игор Стаменковић, доцент
Универзитет у Новом Саду, Природно-математички факултет

_____
Члан:
Проф. др Добрица Јовичић, редовни професор
Универзитет у Београду, Географски факултет, Београд